

Vloga kmetijstva in gozdarstva pri oživitvi manj razvitih območij

na primeru obmejnega območja Žumberak-Gorjanci

Lojze ČAMPA*

Izvleček

Čampa, L.: Vloga kmetijstva in gozdarstva pri oživitvi manj razvitih območij. *Gozdarski vestnik*, št. 5/1989. V slovenščini s povzetkom v angleščini, cit. lit. 16.

Območje Žumberak-Gorjanci na meji med Slovenijo in Hrvaško, kljub bližini večjih mest razvojnno že dlje časa propada. Vzrokov za to je veliko, posledice so vsesplošne, ponekod zelo hude – izginevanje naselij in celotne kulturne krajine.

Z razvojnim projektom, izdelanim na Inštitutu za gozdno in lesno gospodarstvo v Ljubljani, so bile razčlenjene razmere ter nakazani načini in možnosti za oživljanje tega manj razvitega območja.

Obravnavana je predvsem vloga kmetijstva in gozdarstva, ki naj z aktiviranjem vseh svojih potencialov in v povezavi z drugimi dejavnostmi pomembneje prispevata pri oživitvi območja.

1. UVOD

Dobršen del slovenskega, pa tudi drugega jugoslovanskega prostora je v hribovitih svetih, za katerega so že dlje časa, zlasti pa po zadnji vojni značilni zmanjševanje gostote prebivalstva, procesi staranja in povečevanja deleža ostarele prebivalstva, odseljevanje aktivnega prebivalstva in postopno praznjenje posameznih območij. Nadaljevanje teh procesov, ki povzročajo opuščanje rabe kmetijskih zemljišč, oteženo gospodarjenje z gozdovi in drugimi naravnimi viri, propadanje naselij in infrastrukturnih objektov, izginjanje kulturne krajine, ima lahko glede na delež hribovskih območij v celotnem jugoslovanskem pro-

* L. Č., dipl. inž. gozd., Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo, 61000 Ljubljana, Večna pot, 2, YU

Synopsis

Čampa, L.: The Role of Agriculture and Forestry in the Process of Revitalization of Poorly Developed Areas. *Gozdarski vestnik*, No. 5/1989. In Slovene with a summary in English, lit. qot. 16.

The inhabitants of the Žumberak-Gorjanci area, which is situated at the border between Slovenia and Croatia, have been leaving this region for quite some time despite the vicinity of great cities. There are many reasons for that and the consequences reach to all spheres of life, sometimes they are even catastrophic – the disappearing of villages and of the entire cultural country type.

The situation has been analysed and some possibilities and ways how to start the revitalization process of this poorly developed region have been made in the development plan elaborated at the Institute for Forest and Wood Economy in Ljubljana.

The emphasis has been laid on the role of agriculture and forestry, which should play an important part in the revitalization process of the region by activating all their possibilities in connection with other activities.

storu težke gospodarske in družbene posledice.

Eno izmed takih večjih območij je medrepubliško ozemlje Žumberak-Gorjanci, ki je v zgodovinskih obdobjih, zlasti med zadnjo vojno, imelo odločilno vlogo, zatem pa je začelo vse bolj propadati.

V tem območju se na skupnem pogorju stika kar osem slovenskih in hrvaških občin, ki jih poleg dobrih sosedskih odnosov združuje tudi nerazvitost. Za hitrejši in skladnejši prostorski in družbenoekonomski razvoj tega ozemlja smo v projektu razčlenili vzroke in posledice razvojnega propadanja območja ter iskali in opredeljevali razvojne možnosti, upoštevajoč posebnosti posameznih predelov. Način obravnavanja je bil za celotno območje, ne glede na občinske in republiške meje, enoten.

Celovit pristop k vsesplošni oživitvi območja je zahteval kompleksnost obdelave vseh področij: od naravnih danosti in prostora, zgodovinskega razvoja, demografije in poselitve, gospodarskih in družbenih dejavnosti, področja infrastrukture, naravne in kulturne dediščine ter varstva okolja do načinov urbanističnega, prostorskega in družbenega planiranja. Zelo obsežna in kompleksna raziskovalna naloga, ena večjih in obsežnejših na Inštitutu za gozdno in lesno gospodarstvo v zadnjih letih, je vse bolj dobivala značaj neformalnega regionalnega plana s poudarkom na razvoju podeželja in s trdnejšo in smotrnejšo navezavo na vplivna območja razvitih aglomeracij.

Pri izdelavi projekta je sodelovalo več raziskovalcev Inštituta za gozdno in lesno gospodarstvo in veliko zunanjih sodelavcev in ustanov, kar je dalo celoti interdisciplinarno naravo.

Raziskave in razvojne usmeritve smo v praksi prenašali na različne načine: z elaborati, ekspertizami, študijem, javnimi predstavitvami in tematskimi razpravami, z aktiviranjem nosilcev razvoja in z javnimi občili.

Izkušnje in spoznanja, ki smo jih pridobili s tem in podrobnimi projekti, so dobra nalozba v znanje, ki ga bomo kot stroka potrebovali v skorajšnjem nastopu doslej še neuveljavljenega, pa nujno potrebnega planiranja slovenskega podeželja.

Glede na podeželsko in hribovsko naravo Žumberka-Gorjancev in prevladujočih naravnih danosti kot »osnovnega sredstva« tega ozemlja smo se v projektu posebej osredotočili na obravnavo primarnih dejavnosti: kmetijstva, gozdarstva, mineralnega in vodnega gospodarstva, lova in ribolova, turizma in rekreacije, ki naj bi skupaj s sekundarnimi dejavnostmi odigrale v procesu oživitve območja pomembnejšo vlogo.

V tem prispevku želimo predvsem predstaviti vlogo kmetijstva in gozdarstva v bodočih družbenoekonomskih in političnih usmeritvah.

2. OPREDELITEV RAZVOJNE PROBLEMATIKE OBMOČJA

Območje Žumberak-Gorjanci, od l. 1978 proglašeno za spominsko, spada v okviru

SR Slovenije in Hrvaške med manj razvita območja, slabo razvito je bilo že pred vojno. Zajema 47 krajevnih skupnosti z območja petih slovenskih (Brežice, Krško, Novo mesto, Metlika, Črnomelj) in treh hrvaških občin (Ozalj, Jastrebarsko, Samobor). Obsega okoli 97.000 ha površine z okoli 40.000 prebivalci, od tega v SR Sloveniji 28.000 in na Hrvaškem 12.000. Številni vzroki so privedli do zaostajanja v razvoju in celo do nazadovanja, z že v uvodu omenjenimi spremljajočimi negativnimi pojavi: odseljevanje mlajšega prebivalstva, povečevanje deleža ostarelih in praznjenja nekaterih delov območja. Ti pojavi so še posebej akutni na hrvaški strani, na Žumberku, ki je bil v času Vojne krajine poseljen predvsem iz strateških potreb.

Povojni razvoj naše domovine se območja skoraj ni dotaknil, regresijski procesi so se po vojni nadaljevali in se nadaljujejo tudi danes. Gospodarstvo se ni razvijalo, kmetijstvo je nazadovalo in površine prerašča grmovje, v izčrpane in degradirane gozdove niso dovolj vlagali, obrt in domače dejavnosti izumirajo. Tudi infrastrukturni objekti se niso razvijali, propadajo naselja in z njimi celotna kulturna krajina. Posamezni predeli območja ostajajo neposeljeni, več vasi je že povsem izumrlo ali pa v njih živi le še ostarelo prebivalstvo. Gospodarski in družbeni razvoj, ki naj bi zaustavila odseljevanje, sta se ustavila na robu območja. Žal je zunanji interes iz razvitih središč usmerjen predvsem v črpanje naravnih virov, pogosto le z izkoriščevalskimi težnjami, kar območje še dodatno siromaši. Nadaljevanje teh procesov bi imelo nepopravljive družbenoekonomske, socialne, prostorske, kulturnokrajinske posledice, kar bi pomenilo dokončen propad osrednjega dela območja Žumberak-Gorjanci.

Na sedanji stopnji našega družbenoekonomskega razvoja in splošnega osveščanja si ne smemo več dovoliti tolikšnega gospodarskega zaostajanja nekaterih delov naše domovine. Dosežena raven materialnega napredka v nižinskih, razvitejših območjih daje možnosti za učinkovitejše diferencialne ukrepe, ki naj zavrejo neugodne težnje v hribovskem svetu. Ob tem ugotavljamo, da so druge dežele s podobnimi naravnimi razmerami in na podobni razvojni

stopnji prevrednotile hribovski svet in uveljavile diferencialne ukrepe za razvoj hribovskih območij.

Odpravljanje razlik v regionalnem razvoju zahtevata tudi zvezna in republiški ustavi ter vrsta zakonov in odlokov. Spominsko območje pa si je hitrejši in skladnejši razvoj zaslužilo tudi zaradi svojega dragocenega zgovinskega prispevka, zlasti v NOB.

3. DRUŽBENI CILJI

Na podlagi širših družbenih prizadevanj za zaustavitev negativnih pojavov in nadaljnega propadanja tega območja je bila l. 1978 ustanovljena Skupnost spominškega območja Žumberak-Gorjanci, da bi po zgledu sodelovanja obmejnega prebivalstva v preteklosti, posebno v času NOB, zdaj naprej negovali in razvijali pridobitve osvobodilnega boja, hkrati pa s skupnimi prizadevanji vseh osmih občin in širše družbene skupnosti oživili in pospešili družbenoekonomski razvoj tega manj razvitega območja.

Ob tem se je zastavilo osnovno vprašanje, ki je še danes aktualno – kako zajeziti odliv prebivalstva in ga zadržati doma ter ga obnoviti in pomladiti. Območje se mora razvijati v skladu s svojimi razvojnimi možnostmi. Že po dosedanjih ugotovitvah ima bogate in široke možnosti za razvoj kmetijstva, zlasti živinoreje, gozdarstva, drobnega gospodarstva in obrti, raznih zvrsti turizma in rekreacije. Velike prednosti območja so sorazmerna čistost naravnega okolja, bogastvo zgodovinskih dogodkov, naravna in kulturna dediščina, bližina velikih mest in razvitih območij idr.

Pri oživitvi območja bodo imele prednost dejavnosti, ki bodo:

- spodbujale, razvijale in povezovalе do-brososedske, tradicionalne, kulturne, družbenoekonomske in druge dejavnosti vseh občin in obeh republik za celovitost območja,
- aktivirale lastne surovinske in druge reprodukcijske osnove (kmetijstvo, gozdarstvo, obrt, gostinstvo, turizem),
- pogojevale tržne možnosti,
- zaposlovalе domače prebivalstvo,
- izobraževale in poklicno usmerjale mladino,

– usmerjale naložbe tako, da bodo namenjene oživitvi območja (zaposlitev, energetska in cestna infrastruktura, uporablanje kmetijskih in gozdnih zemljišč idr.),

– zagotavljale čistost okolja in ohranjale kulturno krajino.

4. METODE DELA

Že ob zasnovi projekta smo se z naročnikom dogovorili, da nosilec obdeluje celotno območje po enotni metodi, ne glede na občinske in republiške meje ter trenutne delne družbene oziroma prostorske plane. Pri tem naj bi upoštevali metode višje ravni, ki bodo dale uporabnejše rezultate.

Okvirno smo se sicer navezovali na metodologijo Zakona o sistemu družbenega planiranja SRS in SRH ter iz nje izhajajoče obvezne kazalce, vendar se to ni izkazalo za dovolj uporabno. Glede na prevladujoč kmetijski značaj obravnavanega območja smo morali navedeno metodologijo bistveno dopolniti s prvimi naravnih danosti, vrednotenja, rabe in varstva naravnega prostora, podrobneje smo obdelali primarne dejavnosti in delovanje podeželja. S tem je nastala nekakšna metoda ruralnega planiranja, ki jo bo treba še razviti za skorajšnjo tovrstno obdelavo Slovenije.

Po zakonu o sistemu družbenega in prostorskega planiranja za območja oziroma regije še ni planerske zakonodaje (SRH ima vsaj »Prostorski plan pospebnih namjena«, SRS krajinske zasnove), zato projekt ni oprt na ustrezno zakonodajo in tudi ne na obveznosti, ki bi iz nje izhajale. Zato pa so občine ob sprejemanju tega projekta vgrajevale njegove razvojne prvine v svoje srednjeročne in dolgoročne plane in tudi skrbele za njihovo uresničitev.

Večino dejavnosti smo obravnavali po obstoječih slovenskih metodologijah, tako tudi kmetijstvo in gozdarstvo, saj imamo področje vrednotenja in rabe primarnega prostora Slovenci vendarle nekoliko bolj proučeno.

Uspešnejši smo tudi na področju interdisciplinarnosti planiranja, kjer nam je urbanizem in planerjem le uspelo dokazati nujnost vključevanja primarnih dejavnosti v kompleksne planske postopke.

Največ težav pri našem projektu je izhajalo iz nepopolne, neuskajane, pogosto manjkajoče izhodiščne dokumentacije, ki so nam jo posredovale občine. Veliko tematik je bilo treba obdelati sploh na novo. Nerazvitost se je izkazala tudi v »nerazvisti«
podatkovne baze in sistematskih obdelav sploh.

5. PROSTORSKE OSNOVE REGIONALNEGA RAZVOJA OBMOČJA

5.1. Geografski in prometni položaj

Obmejno območje Žumberak-Gorjanci je robno, prostrano planotasto apneniško-dolomitsko gorovje, osamljen gorski čok, ki se dokaj strmo dviga nad nizkim Pokolpjem in Krško kotlino. Značilna je slemenitev zahod-vzhod (alpska smer) oziroma jugozahod-severozahod in dinarska zgradba, robno lego pa v naravnem pogledu podčrtuje lega na stiku dinarskega in panonskega sveta (MELIK 1959). Gre torej za gorski, gozdni čok med dolinama Kolpe in Krke z dinarsko zgradbo in tektoniko, alpsko smerjo in značilnostmi kraškega sveta. Današnji gorstvi Žumberka-Gorjancev in zagrebške Medvednice sta bili v daljni geološki preteklosti celota, ki sta jo kasneje ločila tektonika in reka Sava. Tako so nastala »vrata«
med srednjo Evropo in Balkanom, katerih vsesplošne pomembnosti so se ljudje zavedali že v davni preteklosti.

Po splošni zemljepisni regionalizaciji spada hrvaški del območja v makroregijo osrednje Hrvaške, slovenski del pa se uvršča v makroregijo jugovzhodne Slovenije (ILEŠIČ 1972). Sicer pa sestavljajo spominško območje naslednji zemljepisni predeli: Gorjanci s Podgorjem, vzhodni del Roškega višavja, severni del Bele krajine, Žumberačka gora z Žumberkom, Vivodina, Jaskansko prigorje in Samoborsko gorje.

V prometnem pogledu se robna lega Žumberka-Gorjancev izpričuje v poteku železnice in magistralne ceste po obrobju, po dolini Krke in Kolpe (PLUT 1985). Le prek Vahte (615 m) pelje prečna magistralna cesta Novo mesto-Metlika-Karlovac, za prometno povezavo Bele krajine in Krške kotline pa je pomembna tudi posodobljena

Partizanska magistrala Soteska-Črmošnjice-Črnomelj. Za notranjo cestno povezavo območja Žumberka-Gorjancev je za nižje predele značilna dokajšnja gostota območnih cest, v višjih predelih pa so gozdne ceste. Na splošno gre za slabšo kakovost cestišč. Za boljše delovanje območja bo treba izboljšati slemenske in nekatere vzdolžne povezave.

5.2. Prebivalstvo

Na spominškem območju Žumberak-Gorjanci je ob popisu prebivalstva l. 1981 živelo 40.000 prebivalcev, od tega v SR Sloveniji 28.000 oziroma 70 %, v SR Hrvaški pa 12.000 oziroma 30 % (KLEMENČIČ 1985). Iz območja se prebivalstvo naglo izseljuje, zlasti iz osrednjega dela Žumberka, ki je bil poseljen bolj iz strateških kot agrarnih potreb. Od tod se je začelo prebivalstvo izseljevati po ukinitvi Vojne krajine l. 1871. Izseljevanje se še do danes ni ustavilo. Samo z osrednjega dela Žumberka se je od l. 1880 do 1948 izselilo okrog 15.000 prebivalcev v različne predele sveta. Podrobne razčlembе kažejo, da se je tudi v naseljih okoli Radatovičev izseljevanje nadaljevalo, saj se je med l. 1946 in 1981 število prebivalstva zmanjšalo tudi za štirikrat. V celoti se je v obdobju 1948 do 1981 število prebivalcev Žumberka-Gorjancev zmanjšalo za 11.000 ali 22 %, po posameznih občinah pa tako kot prikazuje preglednica 1.

Zaradi naravnih razmer je za to območje značilna izrazito razpršena poselitev. Hriboviti in gozdni svet Gorjancev in Žumberka ter vinogradniška krajina prisojnih pobočij pogojujeta poselitev v obliki majhnih vasi in zaselkov. Tako je v območju kar 439 naselij, od katerih jih ima največ od 50 do 100 prebivalcev, precej tudi manj (celo pod 10), medtem ko največje naselje Šentjernej šteje nad 1000 ljudi. Relativno je največ naselij in prebivalstva v nižjih predelih območja, zlasti ob Krki, v Beli krajini, v Vivodini in Jaskanskem prigorju. Najmanj naselij je v višjih hribovskih in kraških predelih, medtem ko so nekateri predeli sploh brez prebivalcev (severna, strma stran Gorjancev, Roško pogorje). Povprečna gostota prebi-

Preglednica 1: Gibanje števila prebivalcev po posameznih občinah območja Žumberak-Gorjanci v obdobju 1948–1981.

	1948	1953	1961	1971	1981	indeks 81/48	81/71
Brežice	6.439	6.836	6.511	6.223	5.848	91	94
Črnomelj	3.654	3.689	3.583	3.560	3.638	100	102
Jastrebarsko	11.754	11.543	10.425	8.837	6.839	58	77
Krško	5.063	5.127	4.614	4.456	4.391	87	99
Metlika	2.703	2.702	2.318	1.000	1.849	68	92
Novo mesto	12.061	12.180	11.591	11.786	12.148	101	103
Ozalj	4.845	4.676	3.822	2.195	2.067	43	65
Samobor	4.555	5.912	4.261	3.799	3.226	71	85
Skupaj	51.074	51.591	47.125	43.856	40.006	78	91

Vir: Prostorski plan SO Žumberak-Gorjanci, 1985.

valstva je 42 ljudi na km², kar je približno polovica slovenskega oziroma hrvaškega povprečja (SRS 93 preb. na km², SRH 81 na km²).

Če pregledamo strukturo zaposlenosti, vidimo, da živi v osrednjem, razvojno najbolj problematičnem predelu območja največ kmetov, proti obrobju pa vse več polkmetov, ki so dopolnilno zaposleni v neagrarnem sektorju. Ta jim tudi omogoča osnovni življenjski standard in obstanek v prostoru.

Po narodnosti je v območju največ Slovencev, nato Hrvatov, nekaj pa je tudi Srbov.

5.3. Naravne danosti

5.3.1. Geološki razvoj in kamninska sestava

Po odtoku morja, odložitvi debelih plasti sedimentov in živahni tektoniki se konec pliocena pokaže današnja oblika masiva Žumberka-Gorjancev. V celoti je grajen iz različnih sedimentov, največ iz mezozoika (BUSER 1987).

Najstarejši so permokarbonski sedimenti: skrilavci, peščenjaki in konglomerati v vzhodnem delu območja. Triadne kamnine so najpogostejše in pokrivajo celotno Samoborsko gorje in osrednji del območja. Prevladujoči dolomiti so nagnjeni k večji erodibilnosti, kar povzroča izredno reliefno razgibanost ozemlja, pa tudi bogato hidrografska omrežje. Jurske in kredne plasti

zastopajo različni apneneci, ki pokrivajo velika površja v osrednjem in zahodnem (roškem) delu območja in pogojujejo neizrazit relief, kraško površje in brezvoden svet. Terciarni sedimente predstavljajo miocenske in pliocenske plasti apnencev, laporjev in peščenjakov na obrobju Gorjancev in Samoborskega gorja. Najmlajše plasti zastopajo razni kvartarni nanosi: prod, glina, rdeča jerina – ti pokrivajo nižinski svet.

Območje je potresno zmerno dejavno (RIBARIČ 1984). Hriboviti del se nahaja v območju 7^oMCS in je ob stabilnih tleh primeren za različno rabo. Ob vznozju masiva se seizmičnost poveča na 8^oMCS (Bela krajina, Krško polje), okrog Čateža in Brežic pa tudi do 9^oMCS, kar je treba ob labilnih podlagah ustrezno upoštevati pri oblikovanju potresno varnih objektov.

Osnovni naravni pogoj za površinsko stabilnost območja, zlasti njegovih najbolj občutljivih predelov, je ustrezna pokritost z rastlinsko odejo, kar je v našem primeru večinoma doseženo.

5.3.2. Izoblikovanost površja in vodne razmere

V reliefnem pogledu je obravnavano območje prostran, pretežno kraški gorski masiv, dolg okoli 40 km in širok 15–20 km. V nasprotju s sosednjim dinarskim Kočevskim Rogom slemeni v smeri jugozahod–severozahod. Razen kraških potez v apnenčastem svetu je za območje značilno fluvioakraško površje s poudarjenimi, globoko zarezanimi grapami. Območje Žumberak-Gorjanci je kot celota planotast svet s številnimi urav-

navami (zlasti na hrvaški strani), drobno razčlenjen z vrtačami in hudourniškiimi grapami (PLUT 1985).

Razvejanost površja se kaže tudi v prepletanju leg, kar velja zlasti za osrednje in vzhodne predele. Sicer pa na hrvaški strani prevladujejo prisojna pobočja, ki so med drugim omogočila poselitve in kmetijsko rabo do 800 m n.m. Na slovenski strani prevladujejo bolj strme in osojne lege, ki so najbolj sklenjene v gozdnem kompleksu nad Šentjernejem in Kostanjevico.

Zaradi zakrašenosti površja rečna mreža ni povsod sklenjena, značilne so številne ponikalnice. Nasprotno pa fluviokraško površje označuje prevlada površinskega odtekanja in izoblikovana rečna mreža. Zato je večji del območja fluvialno preoblikovan, številni, vendar razmeroma kratki in manj vodnati vodni tokovi so razrezali apneniško-dolomitna pobočja in izoblikovali globoko zarezane grape, ki predstavljajo poselitveno in prometno oviro. Planotasto, najvišje ležeče površje območja nima površinskih vodnih tokov, je pa hidrografsko zaledje številnih izvirov, ki prihajajo na dan nekoliko nižje.

Količina vode v izviri na območju omogoča vodno oskrbo lastnega prebivalstva in robnih naselij, večjo pozornost pa bo treba nameniti preventivnim varovalnim ukrepom, saj imamo že dovolj primerov onesnaženja voda (Krupa, Težka voda).

5.3.3. Talne razmere

Glede na velikost obravnavanega območja in pestrost ekoloških (tlotvornih) dejavnikov nastopa v območju veliko talnih tipov, različnih po starosti in nastanku, po fizikalno-kemičnih lastnostih (STEPANČIČ 1978). V povezavi z ostalimi ekološkimi dejavniki omogočajo tla v območju različno rabo. Nižinski svet pokrivajo najboljša tla, primerna za gojitev različnih kultur, gričevnati svet pa je v vseh pogledih primernejši za vinogradništvo in sadjarstvo. Največje površine območja pokrivajo tla na trdih karbonatnih kamninah, med katerimi nastopajo rendzine kot slabša in rjava pokarbonatna tla kot boljše tla. Glede na lokalne rastiščne dejavnike se tu prepletajo gozd in kmetijske površine (njive, travniki, pašni-

ki), le na najvišjih predelih, kraškem svetu in hladnih legah, prevladuje gozd.

Območje je skoraj popolnoma pokrito s sorazmerno dobrimi tlemi, vendar še zdaleč niso izkoriščena v skladu z visokimi rastiščnimi potenciali. Še slabše so razmere na zaraščajočih se kmetijskih površinah (»sivi coni«), kjer na več tisoč hektarjih ni nobene proizvodnje.

5.3.4. Podnebne značilnosti

Obravnavano območje leži na meji med morskimi in celinskimi podnebnimi vplivi, kar se jasno odraža pri temeljnih značilnostih meteoroloških pojavov. Vpliv morja, ki se kaže v veliki količini padavin in nižjih temperaturah, sega le v Roško višavje do doline Črmošnjic. Proti severovzhodu morski vpliv vse bolj slabi, krepí pa se celinski. Količina padavin se tu znižuje, zvišujejo se povprečne temperature in intenzivirajo ostali pojavi, značilni za bolj celinsko podnebje.

Prehodna podnebna narava območja je ugodna, saj se na območju ne pojavljajo podnebni ekstremi. V povezavi z drugimi ekološkimi dejavniki, zlasti geomorfologijo in tlemi, pogojuje podnebje uspevanje različnih kmetijskih kultur in vrst gozdov ter mnogih živalskih vrst. Ugodnost podnebnih razmer se kaže tudi v stanju vodotokov in pri oskrbi s pitno vodo, možnosti za poselitve, turizem in rekreacijo, SLO idr.

5.4. Primarne gospodarske dejavnosti

5.4.1. Kmetijstvo

Pred prihodom človeka je bilo območje današnjega Žumberka-Gorjancev popolnoma pokrito z gozdovi, pozneje pa se je površinski odnos med kmetijskimi in gozdnimi površinami spreminjal glede na človekove potrebe. Tako so v agrarnih zgodovinskih obdobjih (do 18., 19. stol.) izkrčili veliko gozdov, v industrijskih obdobjih, zlasti po zadnji vojni, pa kmetijske površine spet zaraščajo gozd.

Od skupne površine območja 97.000 ha je gozdov 52 %, kmetijske površine 44 %, neplodne pa 4 %. Stanje kultur po katastru je naslednje.

– njive	14.406 ha	15 %
– travniki	15.883 ha	17 %
– sadovnjaki	1.300 ha	1 %
– vinogradi	2.285 ha	2 %
– pašniki	8.733 ha	9 %
– neplodno	3.709 ha	4 %

Njivskega sveta je največ v nižinskem, severnem delu območja, vinogradi in sadovnjaki se nahajajo ob vznožju Gorjancev in Žumberka. Travniki svet je povsod tam, kjer površje ni bilo primerno za oranje, pašniki pa so še slabša kategorija kmetijskih zemljišč in se prepletajo z gozdovi.

Glede na ekološke razmere lahko celotno območje razdelimo na štiri kmetijske rajone:

- ravninski (poljedelski) svet,
- predgorsko (vinogradniško, sadjarsko, govedorejsko) območje,
- hriboviti (travniki) predeli,
- gorski (pašniški) predeli v povezavi z gozdovi.

Današnje izredno nezadovoljivo stanje kmetijstva ni le posledica slabših ekoloških razmer hribovskega sveta, ampak predvsem posledica zgodovinskih družbenih in ekonomskih razmer območja. Staino izseljevanje prebivalstva, opuščanje kmetijstva, večstoletno nenačrtno, nesmotno in ekstenzivno gospodarjenje je pustilo na zemljiščih občutne posledice (AZAROV 1985).

Poglavitne značilnosti in problemi sedanjega kmetijstva v območju so:

- Na kmetijah živi 22.751 (57 %) ljudi v več kot 7000 kmetijah, s povprečnim številom družinskih članov 2,2 do 3,4 na kmetijo. To so zelo majhne, pa še ostarele družine.

- Demografska struktura kmečkega prebivalstva je izredno neugodna – nad 45 let je starih skoraj 50 % prebivalcev, na čistih kmetijah (21 %) je precej ostarelih družin brez naslednikov.

- Ključni problem je torej ostarela delovna sila, njeno šibko strokovno znanje ter slaba tehnična in infrastrukturna opremljenost kmetij.

- Zasebno kmetijstvo (87 %) prevladuje nad družbenim (13 %), povprečna skupna posest na kmetijo je 5,6 ha, od tega le 2,5 ha obdelovalne zemlje. Posest je malopovršinska, razdrobljena, kar je neugodno za individualno pa tudi boljše organizirano proizvodnjo.

- Hribovska proizvodnja je dražja, slabši so donosi in manjši tržni viški, problem je tudi z odkupom.

- Problem lastništva izseljenih ali ostarelih prebivalcev oz. kmetov.

- Razlike med posameznimi deli območja so precejšnje, vendar je najbolj kritično na Žumberku, kjer so tudi naravne razmere najbolj skromne (kraški svet, slabša tla, ostrejša podnebje, oddaljenost od središč idr.). Poselitev samega Žumberka je bila motivirana strateško in ne iz agrarnih razlogov, kar se vseskozi čuti.

- To je območje tradicionalnega odseljevanja prebivalstva, opuščanja kmetijstva in odmiranja naselij, velikega zaraščanja kmetijskih zemljišč (nad 3000 ha, da o že zarašilih ne govorimo).

- Kmetovalci so večinoma neorganizirani, ni zadrug, ni pospeševalne službe, družba se premalo zanima in ne vlaga v najbolj kritična območja.

5.4.2. Gozdarstvo

Posledica skupnega delovanja ekoloških dejavnikov in tudi človeka je rastlinska odeja, katere najbolj naravna oblika je gozd. Glede na ekološke posebnosti ozemlja se gozdno rastje pojavlja v obliki gozdnih združb po višinski conalnosti:

– nižinski gozdovi gradna in belega gabra (navadno degradirani in malodonosni)	9.614 ha
– predgorski bukovi gozdovi (delo degradirani, sicer donosni)	9.710 ha
– gorski bukovi gozdovi (ohranjeni in visoko donosni)	10.438 ha
– dinarski gozdovi jelke in bukve (kapitalni gozdovi)	2.774 ha
– visokogorski bukovi gozdovi (ohranjeni in donosni)	1.423 ha

SKUPAJ 33.959 ha

Poleg conalnih gozdnih združb se v območju pojavlja še vrsta aconalnih gozdnih združb, ki so razvojno omejene tako glede ravnosti kakor stabilnosti ekološkega kompleksa. V območju poraščajo 19.573 ha, so pogosto degradirane, sicer pa zahtevajo previdno gospodarjenje zaradi ohranitve stabilnosti krajine.

Zaradi specifičnih ekoloških razmer območja (ŽGAJNAR 1985) je gozdarstvo največji uporabnik prostora. Gozdovi zavzemajo kar 53.600 ha, to je 55 % vseh površin. Današnje stanje gozdov je v veliki meri tudi odraz nekdanjih družbeno-ekonomskih odnosov v zgodovini tega območja. Stoletni, nenačrtani in izkoriščevalski posegi človeka v te gozdove so pustili občutne in dolgotrajne posledice. Glavne značilnosti sedanjega stanja gozdov so:

- Velik delež zasebnih gozdov (46%), majhna gozdna posest (2–3 ha) in močna razdrobljenost gozdne posesti (0,3–0,5 ha) z vsemi negativnimi posledicami za načrtno in intenzivno gospodarjenje.

- Večina zasebnih gozdov je vseskozi zunaj načrtnega in strokovnega gospodarjenja (gozdovi na območju SRH).

- Nizke lesne zaloge (povprečno $126 \text{ m}^3/\text{ha}$), majhen prirastek (povprečno $4,6 \text{ m}^3/\text{ha}$) in temu primerno nizek etat ($2,6 \text{ m}^3/\text{ha}$).

- Gospodarsko neustrezna struktura drevesnih vrst, saj je delež iglavcev v lesni masi le 15 %, v zasebnih gozdovih pa le 10 %. Med listavci močno prevladuje bukev z 80 % lesne mase.

- Velik delež malodonosnih gozdov (panjevci, grmišča, degradirani sestoji) z neustrezno sestojno zasnovno, potrebni melioracij in velikih vlaganj v te gozdove.

- Sorazmerno bogati rastiščni potenciali so sedaj izkoriščeni v povprečju pod 50 %.

- Težavne terenske razmere in težja dostopnost gozdov zahtevajo znatna vlaganja v gozdno prometno infrastrukturo, kar je osnovni pogoj za smotrnejše in intenzivnejše gospodarjenje z gozdovi.

- Kot najpomembnejša naravna dobrina v spominskem območju bodo morali gozdovi in gozdarstvo skupaj s kmetijstvom prevzeti pomembnejšo vlogo v bodočem družbeno-ekonomskem razvoju območja.

- Naravne danosti območja (položaj – bližina večjih urbanih središč, relief – ekološko občutljivi predeli, številne krajinske ter druge naravne lepote in posebnosti itd.) in predvidena namembnost območja v turistično-rekreativne namene, pogojujejo, poleg lesnoproizvodnih, tudi izredno pomembnost vseh ostalih, to je varstvenih in družbenih vlog gozdov v tem prostoru. To pa

zahteva intenzivnejše, gospodarnejše in strokovno ustvarjalno gospodarjenje s temi gozdovi.

6. OPREDELITEV GLAVNIH PROBLEMOV IN PREDNOSTNIH NALOG DOLGOROČNIH RAZVOJNIH USMERITEV

Nerazvitost spominskega območja Žumberak-Gorjanci ni le posledica skromnejših naravnih razmer hribovskega sveta, ampak predvsem posledica robne lega, izoliranosti in nepovezanosti z dolino, razvitimi središči, do koder so velike razdalje, brez ustreznih cestnih povezav in javnih prevozov. V bližini ni zaposlitve, oskrbe, zdravstva, družbenih dejavnosti (PLUT 1985). Pri tem so v območju precejšnje razlike v doseženi stopnji družbenega razvoja in delovanja pokrajine. Pod Gorjanci, obrobjem Bele kajine, spodnjim delom Samoborskega gorja so nižje ležeča naselja dobro povezana z dolino, razdalje so krajše, ljudje so zaposleni in niso se v taki meri izseljevali (v občinah Novo mesto in Črnomelj prebivalstvo celo narašča). Povsem drugače pa je na Žumberku, Samoborskem gorju in delu metliške občine, kjer je naselitev segla na najvišje planote, na brezvodni svet, na slabša zemljišča, daleč od razvitih središč in povezava z njimi ni bila nikoli vzpostavljena, zato se ljudstvo od tu stalno odseljuje.

Družba se za te najbolj kritične predele ni nikoli kaj prida zmenila, kaj šele vanje vlagala. Tudi po zadnji vojni ni nič drugače, čeprav so ti kraji v NOB izradno veliko dali. Pravi trenutek za široko akcijo za izboljšanje stanja s pretehtanimi svežnji ukrepov, za pomladitev prebivalstva in ožvitev območja je že zdavnaj zamujen. Za takšen razvoj pa ni dovolj samo začeti z dejavnostmi, za katere je v območju precej možnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, obrt, turizem idr.), ampak zagotoviti tudi možnost zaposlitve v neagrarnem sektorju doma ali v bližini kraja. Podobno radatoviškemu primeru mora v območju priti do večjih zaposlitev še v okolici Sošic, Kalja, Kostanjevca, se približati Noršiču Selu, Stojdragi z dejavnostmi, najbolj primernimi danim razmeram. Tudi

na slovenski strani bo treba kaj več narediti za nekatere manj razvite predele (Podgorje, višje ležeča naselja po Gorjancih). Marsikje, zlasti v višjih predelih, se bo treba bolj opreti na pridobivanje in predelavo naravnih virov v povezavi gozdarstva, kmetijstva, energetike, mineralnega bogastva, obrti – doma ali v obliki ustanovitelja proizvodnih celic. Veliko je tudi možnosti za dopolnilne dejavnosti: čebelarstvo, sadjarstvo, male plantaže tobaka, maline, ribeza, kamilic, gobarjenje, zdravilna gozdna zelišča idr. V ekološko najbolj občutljivih predelih se bo treba izogibati industrijski ali farmarski proizvodnji, ne samo zaradi morebitne neekonomičnosti, ampak predvsem zaradi varstva okolja, zlasti pitne vode. Turizem v prvi fazi oživitve območja še ne bo imel večje ekonomske vloge, pač pa se bo razvila rekreacija (planinstvo, zimski športi), vikendaštvo, ribištvo, lovstvo, negovanje tradicije NOB, kulturne dejavnosti, izletništvo idr.

Za doseg vseh možnih razvojnih ciljev pa bo nujen tudi sočasni razvoj prometa, komunalne in energetske infrastrukture, opremljenosti naselij, ustrežnejša oskrba in storitve, razvoj družbenih dejavnosti, negovanje kulturne krajine. Izkušnje namreč kažejo, da zgolj zagotovitve možnosti zaposlitve in bivališča dolgoročno ne zadržijo prebivalstva, če ni tudi vseh potrebnih prostorskih in družbenih infrastruktur. Pri tem so in bodo največji problem majhna naselja in zelo razpršena poselitve (vsega okrog 440 naselij), draga vlaganja v infrastrukturo, manjši kmetijski donosi, dražja obdelava, oddaljenost od trga.

Kmetijstvo in gozdarstvo sta najpomembnejši gospodarski dejavnosti območja, še mnogo večje naloge pa ju čakajo v prihodnosti, ko bo na njihju oprt glavni del intenzivnejšega družbenoekonomskega razvoja območja. Programu razvoja kmetijstva, ki je s stališča poselitve, zaposlitve in splošne oživitve območja še toliko večjega pomena, bo potrebno posvetiti največ pozornosti. Pri tem pa bo treba rešiti več ključnih problemov in nakazati njihove stvarne in hitre rešitve.

Za tako zasnovane razvojne cilje bo temeljni problem delovna sila, zlasti v višjih predelih (KOVAČIČ 1984). Zato bo prva naloga z ustrežno razvojno politiko spodbu-

jati ostajanje oz. vračanje mladine na kmetije in omogočanje naselitve novoselskim kmetovalcem. Večina problematičnih kmetij danes le še životari in ni sposobna vzdrževati niti enostavne reprodukcije. Zato bo treba zagotavljati sredstva od zunaj in izbirati kapitalno smotrne oblike. Sicer pa bodo glavne **naloge kmetijstva**, če jih navedemo nekoliko zgoščeno, predvsem naslednje:

1. Razmejitev zemljišč, zlasti zaraščajočih se, na kmetijska in gozdarska na podlagi naravnih danosti in primernosti.

2. Uporaba vseh neobdelanih in slabo obdelanih zemljišč, treba bo izkoristiti vsak košček plodne zemlje za pridelovanje hrane.

3. Sprejeti in izvajati bomo morali vrsto strokovnih ukrepov, s katerimi bi intenzivirali razvoj kmetijstva.

4. Zavarovati bo treba kmetijska zemljišča pred vsakršnim uničevanjem (urbanizacija, vikendi, izkoriščanje mineralnih surovin, zaraščanje idr.).

5. V predelih, kjer je zadružništvo slabo ali pa sploh neorganizirano, je treba organizirati zadružne organizacije, vzpostaviti mrežo oskrbovalnih in odkupnih mrež, pospeševalno in hranilno-kreditno službo.

Naloge, ki so povezane z oživitvijo hribovskega sveta, bo lahko opravljal le združen kmet. Svojo popolno socialno varnost in ekonomsko perspektivo bo lahko zagotavljal le z združevanjem dela, sredstev in zemlje in organizirano kmetijsko proizvodnjo, gozdarsko in drugo dejavnostjo.

6. Prednost pri naložbah v kmetijstvo je treba dati programom, ki zagotavljajo uporabo domačih proizvodnih virov.

7. Zagotavljati moramo politiko, ki bo preprečevala nadaljnje deljenje zemljišč in onemogočala prehajanje zemlje v roke nekmetov, zemljo odseljenih prebivalcev in ostarelih kmetov bi bilo nujno dati v zakup perspektivnim kmetijam.

8. Poenotiti je treba zemljiško politiko na celotnem območju.

9. Posebno pozornost je treba posvetiti strokovnemu izobraževanju kmetov, zagotoviti sredstva za strokovne in pospeševalne službe idr.

10. v zvezi s kmetijsko politiko bo treba v območju razviti komunalno in družbeno

infrastrukturo ter možnosti za pridobivanje dopolnilnega dohodka zunaj kmetijstva.

Glede na nezadovoljivo stanje gozdov, sicer pa velike možnosti in pomen gozdarstva v bodočem družbenoekonomskem razvoju območja, **čakajo gozdarstvo v območju Žumberak-Gorjanci v prihodnje zelo pomembne naloge:**

1. V spominskem območju so gozdovi najpomembnejša gmotna danost. Zato mora gozdarstvo skupaj s kmetijstvom prevzeti pomembnejšo vlogo v bodočem družbenoekonomskem razvoju območja.

2. Prav tako pomembne kot lesnoproizvodne so tudi ostale socialno-varstvene vloge gozdov v najširšem pomenu, kar je treba opredeliti v vseh vrstah planskega razmišljanja in ukrepanja.

3. Poudarjena večnamenskost gozdov v tem prostoru zahteva intenzivnejše, gospodarnije in strokovno ustvarjalnejše gospodarjenje s temi gozdovi.

4. V intenzivnejše gospodarjenje je treba vključiti vse gozdove ne glede na lastništvo. Nadaljnje podružbljanje gospodarjenja s samoupravnimi družbenoekonomskimi odnosi v zasebnih gozdovih se mora odraziti v zmanjšanju razlik v stopnji intenzivnosti gospodarjenja, zlasti na področju nege in obnove gozdov.

5. Bodoči razvoj gozdarstva ne more biti zasnovan le na ekonomskih interesih in zmožnostih gozdarskih delovnih organizacij. Z ustreznimi predpisi je treba poiskati in razvijati vse možne oblike povezovanja in sodelovanja vseh, ki so neposredno ali posredno zainteresirani in odvisni od stanja in razvoja gozdov in gozdarstva v tem prostoru.

6. V območju zavzemajo gozdovi 55 % vseh površin. Rastiščni potencial je v povprečju izkoriščen le pod 50 %. Velike površine, tudi na odličnih rastiščih, poraščajo malodonosni gozdovi. Ob upoštevanju navedenih dejstev in hotenja po ohranitvi kmetijskih zemljišč ter kulturne krajine naj bo pogozdovanje novih površin le izjema. Zato je nujna predhodna podrobnejša opredelitev in razmejitev površin med interesnimi področji kmetijstva in gozdarstva. Ta mora biti strokovno in širše družbeno utemeljena in potrjena.

7. Pri načrtovanem razvoju živinoreje je treba dosledno upoštevati, da se paša v gozdovih in intenzivno gospodarjenje z njimi izključujeta. Paša v gozdu ter preintenzivno steljarjenje nista le ekstenzivni obliki živinorejske proizvodnje, pač pa tudi velika ovira gospodarjenja z gozdovi. Zato je prostorska razmejitev obeh dejavnosti nujna.

8. Gozdarstvo mora dejavno sodelovati tudi pri vseh ostalih odločitvah o spremembi namembnosti rabe in o drugih posegih negozdarskih hotenj v gozdni prostor spominskega območja.

9. Učinkoviteje se je treba lotiti reševanja odnosa med gozdom in divjadjo. Odlaganje tega vprašanja bi imelo nezaželene posledice za proizvodno sposobnost, ekološko stabilnost in donosnost gozdov. Načrtovanje v gozdarstvu, lovstvu in kmetijstvu mora biti sočasno in usklajeno. V prostorskih planih je treba opredeliti in izločiti tudi prostor za divjad.

10. Vse gozdove ne glede na upravljalce oz. lastništvo moramo opredeliti in prostorsko razdeliti po prevladujoči, poudarjeni vlogi na:

- a) lesnoproizvodne gozdove
- b) varovalne gozdove
- c) gozdove s posebnim namenom

Navedeno je treba zlasti upoštevati pri izdelavi prvih gozdnogospodarskih načrtov oz. strokovnih temeljev gospodarjenja v zasebnih gozdovih. Poskrbeti moramo za formalno-pravno potrditev izločenih namenskih kategorij.

11. V izločenih lesnoproizvodnih gozdovih bo treba intenzivneje aktivirati rastiščne potenciale. Pri premenah moramo dosledno upoštevati rastiščne osnove (gozdne združbe) in dati prednost površinam, na katerih so nasprotja med proizvodno sposobnostjo rastišč in rastnostjo sestojev največja. Posebno pozornost velja posvetiti tudi tistim lesnoproizvodnim in varovalnim gozdovom, pri katerih je zaradi dosedanjih opustošenj že ogrožena njihova splošna ali poudarjena varovalna vloga. Prvi ukrep pri tem je omilitev ali popolna odstranitev razdiralnih vplivov.

12. Pri vnašanju iglavcev za oplemenitev gospodarske vrednosti gozdov moramo strogo upoštevati biološko-ekološke in na-

ravovarstvene vidike. Velikopovršinski in čisti nasadi iglavcev so ekološko in gozdno-gospodarsko nezanosljivi, v krajinsko estetskem smislu pa tujek v tem prostoru. Zato naj bo vnašanje iglavcev malopovršinsko, previdno in neopazno, tako da bo ohranjen primarni značaj listnatih gozdov. V povprečju naj delež iglavcev ne presega 30-40% skupne mase.

13. Gospodarjenje s trajno varovalnimi gozdovi in gozdovi s posebnim namenom je treba prilagajati osnovnim namembnostim teh gozdov. Teh gozdov ne smemo imeti za »nedotakljive«, ampak moramo dejavno z ustreznimi ukepi skrbeti za optimizacijo vlog, ki jih opravljajo.

14. Posebno pozornost velja posvetiti varstvu gozdov, zlasti še varstvu gozdov pred požari. Različne oblike preventivnega varstva in dobro organizirana protipožarna služba bodo pri vse večjem številu obiskovalcev gozdov nepogrešljive.

15. Pri gradnji gozdnih prometnic moramo dosledno upoštevati vse ekološke, naravovarstvene, estetske in družbene vidike. Na stičnih območjih mora biti načrtovanje prometnic skupno, ne glede na območne ali republiške meje. Sploh mora biti vsestransko sodelovanje gozdarjev obeh republik v spominskem območju še intenzivnejše.

16. Gospodarstvo mora dejavneje sodelovati pri popularizaciji gozdov in usmerjanju obiskovalcev, zlasti šolske mladine, ter pri opremljenosti gozdov v turistično-rekreativne namene.

17. Pri zaposlovanju novih delavcev v gozdarstvu je treba dajati prednost prebivalstvu iz območja. S spodbujevalnimi ukrepi in humanizacijo dela je treba vzbuditi zanimanje prebivalstva za delo v gozdu, tako v zasebnih kakor v družbenih gozdovih.

18. Skupaj z lesno predelovalno industrijo pretehtati in poiskati možnosti za postavitev manjših lesnoindustrijskih obratov za predelavo ali dodelavo lesnih proizvodov, predvsem zato, da bi zaposlili domače prebivalstvo.

19. Okrepiti moramo prizadevanja za vzgojo novih kakovostnejših odnosov do gozda pri zasebnih lastnikih gozdov.

Za ustrezen in usklajen bodoči razvoj območja je nujno tudi naslednje:

1. Koordinacijski odbor za kmetijstvo in gozdarstvo pri Skupnosti spominskega območja naj dejavneje izpolnjuje svoje statutarne zadolžitve, spremlja gospodarska gibanja v območju, posreduje kakovostne izkušnje in uspehe pospeševalne službe v podobnih razmerah in vzpostavlja stik s širšo raziskovalno sfero ter nadzoruje realizacijo sprejetih sklepov.

2. Pospešiti je treba sprejem dogovora o krajinskem parku v območju Žumberak-Gorjanci. Strokovne temelje naj pripravita Republiški zavod za zaščito narave Zagreb in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto. Za izvedbo tega predloga naj se osnuje poseben iniciativni odbor.

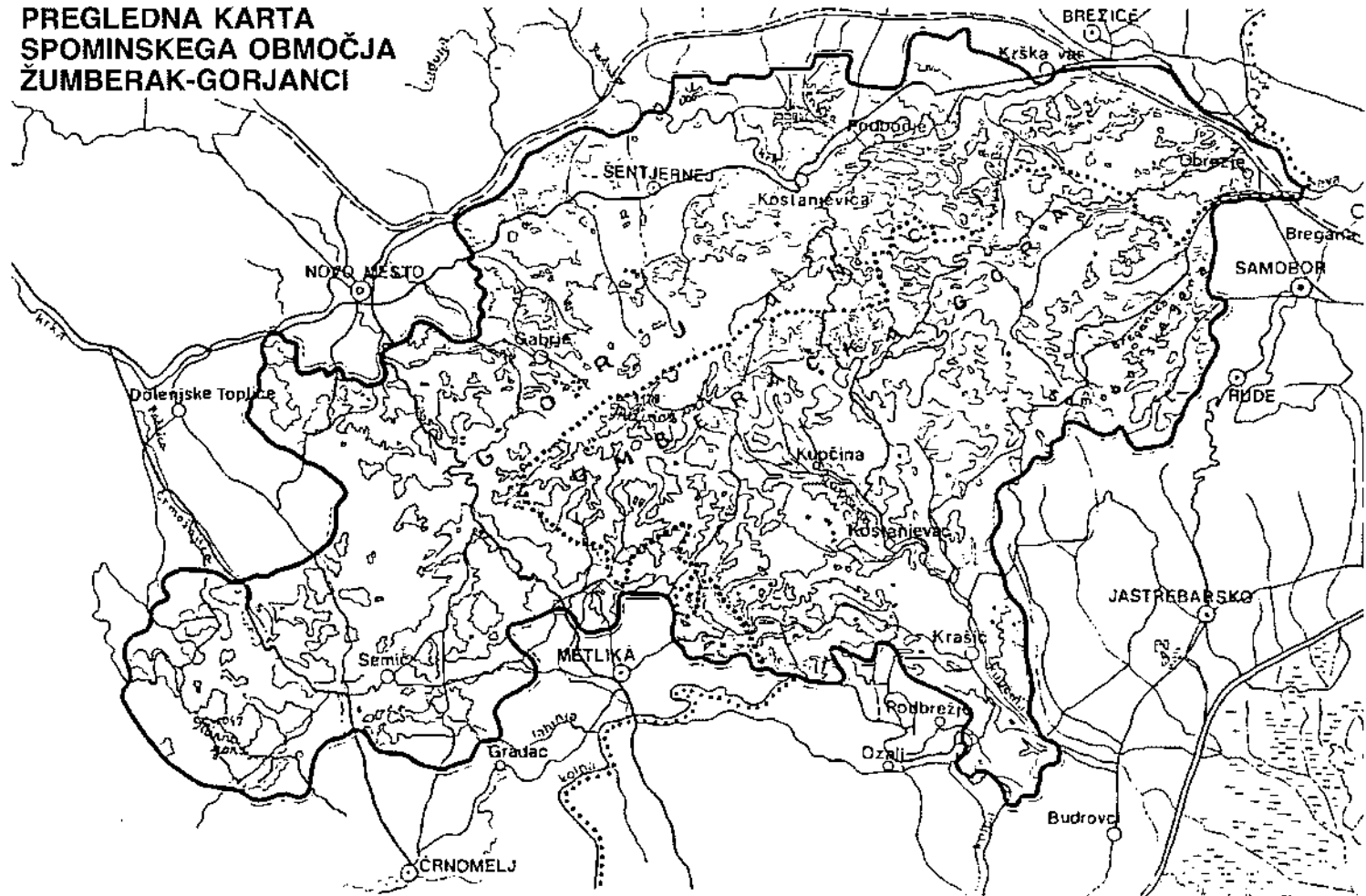
3. Koordinacijski odbor pri Skupnosti spominskega območja naj zadolži ustrezne občinske službe za kmetijstvo in gozdarstvo, naj skupaj s kmetijskimi in gozdarskimi strokovnimi službami takoj začnejo ločevati perspektivne kmetijske in gozdne površine.

Navedli smo nekatere glavne naloge kmetijstva in gozdarstva, ki kot osnovni dejavnosti predstavljata tudi največja porabnika prostora in najpomembnejša oblikovalca krajine. Glede na velike razvojne možnosti in potrebe ju bo treba čimprej razviti do optimalne možne meje, kajti na njihju bo oprt prihodnji gospodarski razvoj območja ob sodelovanju obrti, drobnega gospodarstva, turizma in drugih gospodarskih dejavnosti, ki jih bo nujno vključiti v razvoj.

Za uresničitev navedenih razvojnih ciljev bo treba ustrezno razvijati tudi infrastrukturo (cestno omrežje in javni prevoz, oskrbo s pitno vodo, elektroomrežje, PTT idr.) in družbene dejavnosti v skladu z oživitvijo naselij in razvojem gospodarskih tokov.

Poleg družbenoekonomskih razvojnih vidikov mora biti posebna skrb namenjena še izročilu NOB, ohranjanju in negovanju naravne in kulturne dediščine ter varstvu okolja. Če se bo urbanizacija dolin še naprej nadaljevala s takšno naglico in od ljudnim in nezdravim značajem, bo obravnavano območje postalo čedalje dragoce-

PREGLEDNA KARTA SPOMINSKEGA OBMOČJA ŽUMBERAK-GORJANCI

nejši prostor, privlačen za bivanje in delovanje v prihodnosti (VRIŠER 1978).

7. URESNIČITEV RAZVOJNEGA PROJEKTA

Znaten pomen za območje Žumberka in Gorjancev ima l. 1978 ustanovljena Skupnost spominskega območja, ki ne skrbi le za negovanje izročil osvobodilnega boja, ampak si prizadeva tudi za hitrejši družbeno-ekonomski razvoj. Danes lahko tovrstno sodelovanje, ki združuje osem občin iz obeh republik, štejejo med svetle primere medrepubliškega sodelovanja, za kar je skupnost tudi prejela zvezno priznanje kot najboljša v Jugoslaviji. Skupnost je do danes opravila celo vrsto nalog, med katerimi naj naštejemo le najpomembnejše. Predvsem so bili izdelani in objavljeni Strokovni temelji za pripravo planov občin spomenskega območja Žumberak-Gorjanci. Obsežno in zahtevno delo je bilo ob sodelovanju strokovnjakov iz obeh republik končano l. 1985. Njegov pglavitni namen je obravnavati območje kot celoto in preseči parcialnost družbenih planov občin, saj se precej razlikujejo med seboj, kot taki pa ne prinašajo nobenih rešitev za hribovski, manj razviti del. Pričakujemo lahko, da bo omejnjeni razvojni projekt v mnogočem prispeval k hitrejšemu, predvsem pa skladnejšemu razvoju območja.

Od l. 1978 je bilo na območju narejeno naslednje:

- Postavili so številne proizvodne obrate s skupno več kot 670 novimi delovnimi mesti.

- Zgradili ali dogradili so osnovne šole v Krašiču, Noršiču Selu, Stopičah, Podbočju, Kostanjevici, Brusnicah in Dolžu.

- Obnovili so več zdravstvenih domov in dva na novo zgradili (Kostanjevica in Šentjernej).

- Obnovili in zgradili so več trgovin, gostinskih objektov in turističnih objektov.

- Postavili so vrsto komunalnih objektov in naprav.

- Zgradili ali rekonstruirali so čez 100 km vodovodnega omrežja.

- Zgrajenih je bilo 318 asfaltnih in 97 km makadamskih cest.

- Obnovljeno je bilo elektroomrežje z vrsto novih transformatorskih postaj, širi se PTT omrežje.

- Opravljena je bila komasacija in melioracija nad 1000 ha kmetijskih površin, obnavljajo se vinogradi, vlagajo v obnovo degradiranih gozdov.

- Povečal se je odkup grozdja in drugih pridelkov, mleka in živine, razširila se je kmetijska kooperacija idr.

Za razvoj zgodovinskih, kulturnih, naravovarstvenih, turistično rekreativnih danosti območja je osnovana biblioteka Žumberak-Gorjanci z informativno-propagandnim in splošno poučnim pomenom, ki je namenjena najširši javnosti. Tovrstna založniška dejavnost, kot so knjižna dela, izletniške karče, monografije, vodniki idr. ni le izrednega pomena za spoznavanje območja, ampak bo po svoje tudi pomagala pri osveščanju javnosti in razvoju območja. Več teh del je izšlo in učinek je velik.

Skupnost je l. 1986 tudi v Novem mestu organizirala posvet Žumberak-Gorjanci med NOB s 54 referati in 200 udeleženci, kar je bil dragocen prispevek k naši najnovejši zgodovini.

Skupnost redno sodeluje z občinskimi vodstvi pri načrtovanju in reševanju posameznih vprašanj, ki zadevajo nadaljnji razvoj območja. Vsekakor pa bo za nadaljnjo obnovo in oživiljanje območja, zlasti njegovega osrednjega, razvojno najbolj problematičnega dela, potrebna širša družbena pomoč.

Naravne lepote privabljajo izletnike, Sopot v Žumberku (Foto: L. Čampa)

Območje Žumberka in Gorjancev je poseben primer manj razvitega obmejnega ozemlja Slovenije in Hrvaške – sredi razvitega sveta, blizu velikih mest, komunikacij in zaposlitvenih središč. Morda je prav ta bližina eden izmed vzrokov za odseljavanje prebivalstva, zlasti če niso bile omogočene trdnje povezave z dolino (dnevne in druge migracije).

Kljub vsemu so družbena prizadevanja rodila določene sadove – območje le oživlja, od spodaj navzgor, na ugodnejših bivalnih okoljih, ob komunikacijah in zlasti ob novih zaposlitvenih področjih. Na slovenski strani se že bliža najvišjim in najbolj odmaknjenim predelom, na hrvaški strani pa osrednji del območja – Žumberak razvojno vse bolj zaostaja in obstaja nevarnost popolnega propada najbolj odmaknjenih naselij. Razlike v razvojni stopnji obeh strani pa niso pogojene le z naravnimi, zgodovinskimi, demografskimi in drugimi razmerami, ampak predvsem z našo povojno poselitveno in razvojno politiko. V Sloveniji, kjer smo kolikor toliko razvijali policentrični sistem poselitve, je problemov sorazmerno manj kot na Hrvaškem, kjer je še vedno uveljavljen monocentrični sistem, ki zaradi porušenega ravnotežja prinaša razvojne probleme tako mestom kot podeželju.

Pri analizi dejavnikov, ki jih je treba v procesu oživitve območja aktivirati do optimuma, je v prvi vrsti zemlja – tako kmetijska kot gozdna, njeni sedanji in prihodnji donosi in njen prispevek k normalnemu življenjskemu obstoju prebivalstva.

Na področju kmetijstva in gozdarstva je mogoče ob dobrih razvojnih programih in potrebnih finančnih vlaganjih narediti marsikaj, vendar ne toliko, da bi sama zemlja in njene dobrine lahko omogočile sedanjemu in bodočemu prebivalstvu dostojno življenje. Zato bo treba nujno povezovati optimizirani dohodek iz zemlje z dohodkom zunaj agrarnega sektorja. Dosedanje izkušnje tako v tem območju kot drugje v hribovitem svetu kažejo, da je le ob povezavi več dejavnosti mogoče ohranjati in oživljati podeželje. Pri tem ne bi želeli razočarati tistih zanesenjakov razvoja hribovskega sveta, ki trdijo, da je zemlja preživela neštete generacije in jih bo tudi v bodoče. Če govorimo o nekdanjem golem preživetju je to res, če pa govorimo o današnjih življenjskih normativih razvitega sveta, pa to ni res.

Ob koncu naj dodamo, da bi bilo neumestno poizkušati oživiti vse predele, tako v tem območju kot drugod pri nas, ki razvojno in demografsko nazadujejo. Mnogi so bili namreč naseljeni v izrednih zgodovinskih razmerah, iz strateških razlogov, kolonizacij idr. Potrebno pa se je potruditi za oživljanje vseh tistih predelov, ki jim današnji čas in njihova razvojna stopnja to omogočata in tudi zahtevata.

THE ROLE OF AGRICULTURE AND FORESTRY IN THE PROCESS OF REVITALIZATION OF POORLY DEVELOPED AREAS

(the example of the Žumberak–Gorjanci border area)

The Žumberak and Gorjanci territory is a special example of a poorly developed border territory in the republics of Slovenia and Croatia, which is situated in the middle of a developed region, in the vicinity of great cities, communication systems and the centres offering employment possibilities. This vicinity may be one of the reasons for population migrations, especially where there were no firm links between these two different regions as for example in the form of commuting and other migration forms.

Nevertheless, some results of social endeavours are evident – gradual revitalization of the territory, starting in lower regions and advancing towards higher ones can be noticed. A more favourable living environment with communication system and especially with new employment locations is given priority to a less favourable one.

The process of revitalization on the Slovene side has already reached the highest and most remote regions while on the Croatian side, the central part of the region – Žumberak is becoming more and more critical as regards the development and there is danger that the most remote villages might soon become completely desolate. The differences in the development stage between the two sides are not conditioned only by natural, historical or demographic situation but first of all by Slovene postwar settlement and development policy. In Slovenia, where a polycentric settlement system has been observed to a certain degree, there are relatively fewer problems than in Croatia where the monocentric system still prevails. The destroyed balance causes developmental problems in cities as well as in the countryside.

The analysis of factors which have to be activated in the revitalization process to the most proved that it is the land (agricultural and forest), its present and future yield and the contribution to a decent way of living for the inhabitants which have to be given priority.

Besides good developmental plans and necessary investments, much will have to be done in the field of agriculture and forestry. Yet it cannot be expected that the land alone could provide for a decent existence of the present and future population. Therefore, the optimized income will have to be combined with that earned in other economic fields. Based on the present experience, it could be claimed that only a combination of several activities offers a possibility to preserve and revive the countryside in the mountainous territory. This fact should not be a disappointment to those enthusiasts for the development of mountainous areas who claim that many generations have survived earning their living only by working

on the land and that this is possible also for the future. That could be true provided we had in mind only the mere survival and not the advanced world living standards of today.

Finally, it should be pointed out that the revitalization of the territory in question and of similar territories will not be able to be carried out in all settling locations established out of extraordinary historical needs (strategic reasons, colonization etc.) but first of all in the locations required by the present situation and the stage of development.

LITERATURA

1. AZAROV, E.: Stanje in razvojne usmeritve kmetijstva v SOŽG, rokopis, Ljubljana 1985.
2. CRKVENČIĆ, I.: Kretanje broja stanovnika Žumberačke gore kao odraz ekonomsko-geografskih prilika, Geografski glasnik 21, Zagreb 1959.
3. ČAMPA, L., PLUT, D.: Prostorske osnove dolgoročnega regionalnega razvoja Spominskega območja Žumberak-Gorjanci, tipkopis, Ljubljana 1985.
4. ČAMPA, L.: Gozdne združbe GGO Novo mesto, elaborat, Ljubljana 1970.
5. ČAMPA, L.: Strokovne osnove za pripravo planov občin Spominskega območja Žumberak-Gorjanci, elaborat, Ljubljana 1986.

6. * Dolenjska in Bela krajina, 1984, Zbornik 13. zborovanja slovenskih geografov, (uredila D. Plut in M. Ravbar), Ljubljana.

7. * Geografija SR Hrvatske, knjiga 2, Zagreb 1974.

8. ILEŠIČ, S.: Slovenske pokrajine, geografska regionalizacija Slovenije, Geografski vestnik XLIV, Ljubljana 1972.

9. KLEMENČIČ, M.: Spominsko območje Žumberak-Gorjanci, prebivalstvo in zaposlenost, tipkopis, Ljubljana 1984.

10. KOVAČIČ, M.: Analiza stanja in razvojnih možnosti zasebnega kmetijstva na območju Gorjancev in Žumberka, tipkopis, Ljubljana 1984.

11. MELIK, A.: Posavska Slovenija, Ljubljana 1959.

12. PLUT, D.: Vode v Beli krajini in njihova uporaba, doktorska tema na Oddelku za geografijo ljubljanske Filozofske fakultete, Ljubljana 1985.

13. RIBARIČ, V.: Osnovne značilnosti seizmičnosti SOŽG in njihovega okolja, tipkopis, Ljubljana, 1989.

14. STEPANČIČ, D.: Tla na ozemlju Žumberak-Gorjanci, Ljubljana 1978.

15. VRIŠER, J.: Regionalno planiranje, Ljubljana 1978.

16. ŽGAJNAR, L.: Stanje in razvojne možnosti gozdarstva v SOŽG, rokopis, Ljubljana 1985.

Modernizacija ceste Metlika-Sočice bo morda vrnila življenje tudi v ta zapuščena domova
(Foto: L. Čampa)

